

ИЗАЗОВИ ОБРАЗОВАЊА БИБЛИОТЕКАРА¹

Александра Вранеш

Катедра за библиотекарство и информатику,
Филолошки факултет, Универзитет у Београду

Сажетак

Образовање библиотекара на додипломском, постдипломском и докторском нивоу одвија се на Филолошком факултету Универзитета у Београду од 1962, односно 1981, а у данашњем облику од 1990. године. Веза теорије и праксе успоставља се кроз директну сарадњу са библиотекама и сродним институцијама културе. Реформа образовања која је у току предвиђа поштовање нових законитости, али истовремено и флексибилност и мултидисциплинарност стицаоног образовања. Развијање сарадње са страним универзитетима наша је улазница у савремене образовне трендове. Да смо им близу, показује чињеница да се наше дипломе успешно нострификују на страним универзитетима.

Кључне речи: Библиотекарство, високошколско образовање, реформе

CHALLENGES OF THE EDUCATION OF LIBRARIANS

Aleksandra Vraneš

Department of the librarianship and informatics
Faculty of Filology, University of Belgrade

Abstract

Education of librarians at undergraduate, postgraduate and doctoral levels has been conducting on the Faculty of Philology of the University of Belgrade since 1962 as well as 1981, and since 1990 in today's form. Relation between theory and practice has been established through direct cooperation with libraries and related cultural institutions. The reform of education, that is underway, provides the consideration of new rules and, in the same time, both flexibility and multi-disciplinary forms of acquired education. Development of the cooperation with foreign universities is our pass into modern trends. The fact that our diplomas are successfully validated by the foreign universities confirms that we are close to them.

Key words: Librarianship, academic education, reforms

УВОД

Фундаментални циљеви образовања на универзитетском нивоу, прихваћени у нашем друштву и утемељени одговарајућим правним актима, предвиђају:

1. трансфер теоретских и експертских знања и вештина у процесу задовољавања друштвених потреба;
2. развој научних и уметничких достигнућа;
3. могућност да се свима универзитетско школовање учини доступним, будући да је оно само сегмент у процесу образовања током целог живота.

Члан 4 Закона о универзитету дефинише принципе који воде испуњавању формулисаних циљева. Заједно са принципима академских, индивидуалних, религиозних, расних и националних слобода треба да се поштују принципи аутономије универзитета, транспарентности и отворености акција, поштовања хуманистичких и демократских традиција сопственог друштва и Европе, унапређења академске мобилности свих учесника образовног процеса. Осавремењавање образовног процеса не може бити

¹Рад је саопштен на Стручном скупу "Образовање кадрова и корисника у библиотечко-информационој делатности" у оквиру 10. скупштине Заједнице библиотека универзитета у Србији, који су одржани 25. октобра 2004. г. у Народној библиотеци Србије, Београд.

¹ Paper presented on the Professional Meeting "Education of library and information professionals and users" organized by the Serbian Academic Library Association and held 25 October 2004 in the National Library of Serbia, Belgrade.

једносмерно усклађивано са европским системом, Лисабонском и Болоњском декларацијом, без поштовања националне традиције и постојећег нивоа друштвеног развоја. У међудржавним контактима све чешће се поставља питање хармонизације законске регулативе, стандарда, рачунарске опреме, програмске поодршке за библиотечко пословање, али и видова и садржаја образовања библиотекара, информатичара, документалиста и архивиста, као носилаца знања потребних и свакој другој научној дисциплини.

ОБРАЗОВАЊЕ БИБЛИОТЕКАРА У СРБИЈИ У ПРОТЕКЛИХ ПОЛА ВЕКА

Образовање библиотекара у бившим југословенским оквирима одвијало се у Љубљани, Загребу, Сарајеву, Београду и Новом Саду (на мађарском језику), покушавајући да оживи идеју о интердисциплинарности, развијану на 10. скупштини Савеза друштава библиотекара Југославије 1984. године у Опатији, 11. скупштини 1986. у Охриду, Другом интеркатедарском скупу наставника библиотекарства 1986. у Загребу, Трећем интеркатедарском скупу наставника библиотекарства 1988. у Београду. Имајући сличне темеље, сродне катедре су и у своме самосталном развоју након 1990. године наставиле раније трасираним путем, мада су њихов даљи развој значајно обележила политичка и економска условљавања. Настале су нове катедре на универзитетима на Палама, у Вараждину, Осиеку, али се нису развиле ни у Црној Гори, ни у Македонији. Крајем 1999. године Национална библиотека Македоније покушала је да уз сарадњу са универзитетима бивше Југославије, укључујући и наш, сачини пројекат високошколског образовања библиотекара, али у томе није успела, задржавајући своје стручне квалификације на нивоу државног стручног испита.

Државни испити су пожељан и неопходан облик проверавања знања, иако су дуго времена, од пре Другог светског рата, а ту функцију имају и данас, били облик дошколовања кадрова. Из потребе да се библиотечки радници не едукују само на курсевима и семинарима у организацији библиотека у Београду је 1948. године отворена трогодишња средња библиотекарска школа са 21 предметом, од којих је шест било ужестручних. Године 1950. прерасла је у четворогодишњу и у њој је у протеклом периоду матурирала 31 генерација књижничара, који су били, а многи су и данас, понос српског библиотекарства. Упоредо са стручном школом у Београду радила је и школа при Радничком универзитету у Приштини од 1967. до 1976. године. Шездесетих година, тачније 1962, уведено је факултетско образовање библиотечког кадра, коме су предавали угледни професори Мирослав Пантић, Димитрије Вученов, Владан Недић, али су изведене само четири генерације пре гашења Групе.

Ужестручно усмеравање на средњошколском нивоу обновило је образовање књижничара, а у оквиру Филолошког факултета удомило је Смер за библиотекарство као четворосеместрални програм интердисциплинарног карактера, на којем су се, током треће и четврте године студија, уз редовну наставу на матичним групама, слушала предавања из области Библиотечког пословања, Организације библиотека, Система каталога, Библиографије и научних информација и Историје књиге и библиотека. Овакав облик школовања прихватљив је и препоручљив у периоду када се једна научна дисциплина, која и иначе у многоме има карактер помоћне науке, тек почиње изучавати на универзитету. Тиме се омогућава остваривање циклуса редовног школовања кадра за једну виталну и перспективну струку, без већих материјалних, кадровских и организационих тешкоћа, а на добрим основама ужестручне квалификације.

Нестанком усмереног образовања укинута је интердисциплинарност током редовних студија, али је то истовремено довело до оснивања Катедре за библиотекарство и информатику као самосталне наставно-научне јединице Филолошког факултета у Београду, која је интердисциплинарност успела да задржи на постдипломским и докторским студијама. Прва генерација студената библиотекарства и информатике уписала се на Филолошки факултет 1990. године. До сада уписаних четрнаест генерација студената, са њих око 60 у једној генерацији, од којих је дипломирало око 130, потврђују потребу друштва за школовањем овако профилисаних кадрова, пораст заинтересованости младих за ову научну грану, али и научност, животност и флексибилност наставних планова и програма, јер су скоро сви дипломирани библиотекар-информатичари запослени, а нарочито позитивна околност је да су у иностранству, након нострификације дипломе, могли наставити постдипломске студије.

Општестручни и општеобразовни предмети, неопходно изучавање два страна језика током четири семестра, опште лингвистике, филозофије, културологије, психологије, српског језика и књижевности, у функцији су достизања опште културе библиотекара, пред којим по многима и данас стоји захтев да буду универзални стручњаци. Ужестручни предмети обухватају десет стручних области, које у најширим оквирима можемо дефинисати као: историју писма, књиге и библиотека, библиотечко пословање,

организацију библиотека, библиотечко законодавство, систем каталога и класификационе системе, историјски и теоријски развој библиографије у свету и у домаћим оквирима, менаџмент и маркетинг библиотека, научне информације, информационе системе, рачунарску лингвистику, формирање и коришћење база података. За сваки предмет настава се организује са фондом два часа предавања и два часа вежбања и подржава праксом у библиотекама у трајању од четири месеца током четири године студије, од којих је месец дана обавезно у Народној библиотеци Србије. То је, наравно, још увек далеко од практичне провере знања у САД, у којима студенти за свој рад добијају за наше услове и не тако мали хонорар, а још је даље од идеално замишљеног «периода за читање», о којем, још седамдесетих година, са чежњом пише Пол Азар, као о времену за читање, «у којем нема никаквих предавања, а ученици и ученице сами записују непосредне утиске које стичу читањем.»²

Настава на постдипломским студијама је консултативног карактера и темељи се на индивидуалном раду са сваким кандидатом, чија просечна оцена на упису не сме бити мања од осам (8) на редовним студијама. Током магистарских студија кандидат полаже Технику научног рада, Методологију истраживања у библиотекарству, Информатику и бира један од изборних предмета: Историју српских библиотека, Систем научних информација, Архивистику и Библиографију. Зависно од интересовања библиотекара за одређена проблемска питања организоваће се специјалистичке студије у трајању од годину дана са одбраном специјалистичког рада на крају тог периода.

РАЗВОЈ НОВЕ ОБРАЗОВНЕ МЕТОДОЛОГИЈЕ

Интернет као глобална дигитална библиотека и низ малих приватних дигиталних библиотека подстичу и олакшавају доступност различитим и бројним информацијама, од којих многе могу и треба да проистекну из међусобне сарадње партнера у прогресу. Положај библиотекарства и библиотечке делатности може бити условљен постојањем интернета, може се поправити увођењем аутоматизације, која је потреба и изазов савременог доба, али статус библиотекарства у друштву више ће зависити од успешности обликовања образованог, активног, ефикасног, прогресивног, мотивисаног, флексибилног и приступачног библиотекара, каквог треба школовати на универзитету, а потом му омогућити да се у библиотеци развије у креативног сарадника.

Поређењем услова за рад, наставних програма и методологије одвијања васпитно-образовног процеса и истраживања, са условима на европским и америчким универзитетима, са којима смо већ сарађивали организујући три међународна научна скупа и пишући заједничке пројекте, закључено је:

1. да и наставници и студенти теже осавремењавању наставе;
2. да нам је неопходна опрема и актуелна литература за реализацију те идеје.

Развијање нове образовне методологије подразумева увођење флексибилнијег облика студирања, који неће бити омеђен зидовима, ни статутима факултета, већ ће се удобно сместити у окриље универзитета, на коме ће бити могуће комбиновање наставних садржаја по потреби и вољи појединца. Тада свакако нећемо ни за једног дипломца моћи да кажемо да је дипломирани библиотекар, или дипломирани филолог, већ ћемо моћи само описно да представимо факултет или групу предмета које је одабрао да изучава током студија и из којих је стекао одређене вештине. Унутар самих предмета на Групи за библиотекарство флексибилност и модуларност су увелико присутни, прилагођавају се потребама теорије, праксе, савременим тенденцијама, али општи систем у који се морамо уклопити не дозвољава сву ширину приступа, коју библиотекарство као научна и практична дисциплина иначе има. Већи број факултативних, често једносеместралних динамичних курсева, што је на Београдском универзитету потпуно изобиљено, пружио би студентима неопходну разноликост и усаглашавање са личним интересовањима, а наставницима задовољство сарадње и инспиративног дијалога.

РЕФОРМЕ И САРАДЊА СА ИНОСТРАНИМ УНИВЕРЗИТЕТИМА

Процес реформе високошколског образовања изводио би се истовремено редовно, континуално током целог семестра, и периодично (преко испита, семинарских радова, колоквијума, тестова). Исти облици рада довели би до међусобне размене студената и наставника између нашег и страних универзитета, партнера у достизању прогреса. Катедра за библиотекарство и информатику Филолошког факултета је на прагу потписивања споразума о сарадњи са Универзитетом Северна Каролина у Чепл Хилу, са којим треба

² Knjige, djeca i odrasli / Pol Azar. – Zagreb : Stylos, 1970. – str. 9

да уђе у пројекат успостављања учења на даљину, и Универзитетом у Софији, са којим је у уговору главна клаузула размена студената и наставника, што ће водити развијању интелектуалне радозналости и моралне одговорности сваког учесника у овом процесу и евалуацији и нострификацији диплома у ширим оквирима. На Катедри за библиотекарство и информатику се надамо, заједно са нашим партнерима у прогресу, међу којима су тренутно City University (London), Royal School for Library Science of Denmark University, Универзитет у Барију, Универзитет у Падови, једна универзитетска библиотека у Шведској, Универзитет у Братислави и Емпорија универзитет у Канзасу, да ћемо поред видљивих елемената знања, какви су формално знање и испољене вештине сваког од нас, успети да подстакнемо и искористимо и наше неформално знање, дефинисано нашим интересовањима, способностима, склоностима, које се у традиционалном школском систему најчешће игнорише. То би ваљало подржавати студентским радом у групама и међусобним консултацијама, уз наставника као ментора, како би се што успешније и брже могли упутити ка такозваном моделу експертског образовног друштва. Оно почива више на учењу на даљину, него на традиционалном школовању, на претраживању информација преко Интернета него на коришћењу читаоница.

СИСТЕМ КВАЛИТЕТА У ОБРАЗОВАЊУ И ВИСОКОШКОЛСКИ БИБЛИОТЕКАР

Увођење система квалитета у универзитетско образовање, предвиђено већ састављеним типизираним документима Владе Србије, базира се на истраживањима за примену QFD (Quality Function Deployment) методе, развијене у Јапану, како би се повећала конкурентност на тржишту академског образовања, у чијем је средишту корисник услуге, дакле студент. По матрици ове методе у фази преношења знања, трећи по ефективности од 27 параметара, који утичу на квалитет стеченог знања јесте снабдевеност високошколске библиотеке. И поред тога, библиотека је у свим анализама третирана као инфраструктура и заступљена искључиво по параметру снабдевености литературом, а заборавило се на чињеницу да је фонд библиотеке некористан, мртав, без одговарајућег система каталога, база података, у чијем настајању и коришћењу је изразито велика улога високообразованог библиотекара, који је сарадник у одвијању наставно-научног процеса. Како је у Закону о универзитету у Србији појам сарадника предвиђен искључиво за асистенте приправнике и асистенте, то се библиотекари неправедно називају помоћним особљем. Терминолошки пропуст не би био толико озбиљан када као последицу не би проузроковао чињеницу да се библиотекари у категоризацији запослених на факултетима убрајају у администрацију, што их материјално, па и морално ослобађа обавезе да теже сопственом усавршавању, побољшању рада библиотеке, самим тим и квалитету студија. Увођење система квалитета на факултете стога се не сме завршавати, већ почињати са библиотекама, јер без одговарајућих информационих ресурса ни наставници од студената не могу захтевати вишу одговорност у процесу стицања знања. Стручњаци који се баве испитивањем TQE (Total Quality Education) истичу да су главни разлози за примену овог поступка на универзитету: промена односа наставника према образовном процесу; идентификација фактора који утичу на нижи квалитет образовног процеса; развијање универзитета као организације која стално одговара на све строжије захтеве окружења. У процесу реорганизације високошколског образовања препознају се континуално и радикално побољшање. У развоју високошколских библиотека радикално побољшање пружа процес аутоматизације радних процеса, док континуално побољшање колико зависи од уведене нове технологије, која омогућава коришћење база података, интернета и интранета, толико зависи од образовања и ентузијазма библиотекара спремног да сарађује са наставницима и студентима и да се суочи са новим технологијама.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

У наступајућим годинама у којима ће се у Србији организовано и промишљено изграђивати систем виртуелног библиотекарства, чији је битан предуслов узајамна каталогизација, високошколске библиотеке, са својим специфичним и богатим фондовима и високообразованим, специјализованим библиотекарима, имају могућност да директно утичу на квалитет научног, образовног и културног развоја друштва. Домети библиотечке делатности, истина, јесу условљени постојањем интернета, степеном аутоматизације и примене савремених информационих технологија, које су потреба и изазов савременог доба, али статус библиотекарства у друштву једнако толико зависи и од успешности обликовања образованог, активног, ефикасног, прогресивног, мотивисаног, флексибилног и приступачног библиотекара, каквог треба школовати на универзитету, а потом му омогућити да се у библиотеци развије у креативног сарадника.